

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ

В 70-90-х РОКАХ ХІХ ст.

Зародження і розвиток української археологічної науки в Галичині пов'язані з діяльністю Ставропігійського Інституту, з іменами його членів І.Шараневича (професора загальної історії Львівського університету) та А.Петрушевича (священника, кришоланина митрополичої канцелярії греко-католицької церкви). Але в зв'язку з негативним стереотипом Ставропігійського Інституту як москвофільської інституції в українській історіографії ця діяльність до останнього часу не була акцентована в історії української археології.

Мета статті - показати науково-археологічну діяльність Львівської Ставропігії у 70-90-х рр. ХІХ ст. в рамках культурно-просвітницької і наукової програми, накресленої на Соборі учених 21 жовтня 1848 р.

Джерельну базу статті становлять наукові звіти, нотатки і записки ставропігійських учених, які зберігаються у Львівському історичному архіві та у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України, а також опубліковані результати археологічних досліджень,

каталоги виставок, наукові праці.

Приводом до зацікавлення Ставропігії археологією послужила дискусія навколо знайденого у 1848 р. біля села Городниці Збруцького ідола, відомого як Світовид. Конкретна нагода для перших археологічних розкопок трапилася у 1866 р. під час будівництва залізничної колії Відень-Львів-Чернівці, прокладеної біля Замкової гори. З допомогою розкопок А.Петрушевич сподівався підтвердити свою дискусійну версію про первісне розташування Львова в районі Підзамча. Під час розкопок було знайдено пам'ятки шнурової кераміки і кам'яний топірець, який у 1873 р. передали для експонування у "Народний дім".¹ До кінця 70-х років ХІХ ст. археологічні дослідження мали фрагментарний характер і обмежувались здебільшого популяризацією уже відомих пам'яток, наприклад Михалківського скарбу² чи єгипетських культів з південного Поділля³.

Планомірні розкопки розпочалися тільки у 80-х роках, коли ставропігійські вчені в процесі створення фундаментальних

---

1. Максимчук І. Нарис історії роду Петрушевичів. - Чікаго, 1967. - С. 122.

2. Петрушевичъ А.С. Михалково-Днѣстрянскій клад //Слово. 1878. -№93. -С.2. -№94.- С. 3.

3. Петрушевичъ А.С. Бронзовые памятники египетского культа Озириса и Изиды в Галицком Подоліи. -Львов, 1877. -С. 1-8.

праць з історії Галицько-Волинської Русі¹ відчули потребу додаткових джерел давньоруського періоду, які б давали їм переконливі аргументи в полеміці з польською історичною наукою. Ще у 1870 р., виступаючи на з'їзді педагогів у Коломиї, І.Шараневич звернув увагу на важливість досліджень могил, курганів, городищ, руїн замків, цвинтарів, монастирів і викопних знахідок для вивчення історії.²

Системні розкопки Ставропігійського Інституту були пов'язані з програмою давньоруських центрів. Вони проводилися впродовж 80-90-х років ХІХ ст. в Галичі, Залукві, Звенигороді, селах Чехи, Висоцьке Бродівського повіту. У 1882 р. І.Шараневич дістав дозвіл Крайового Відділу на субсидування розкопок у Галичі в сумі 2 тис. золотих.³ Але з перших днів їх проведення виникли

-
1. Див. Шараневичъ И. История Галицко-Володимирской Руси. Отъ найдавніѣйшихъ временъ до року 1453. На подставѣ джерель. - Львов, 1863. - С. 1-446; Дъдицкій Б. Народная история Руси отъ начала до новѣйшихъ времен. После наилучшихъ историковъ составлена и издана. - Львов, 1868. - Ч.1. - С. 1-224; Ч.2. - С. 1-200; 1870. - Ч.3. - С. 1-208.
  2. Szaraniewicz I. O źródłach służących do głębszego poznania dziejów kraju ojczystego. Rzecz czytana na posiedzeniu oddziału Lwowskiego Towarzystwa Pedagogicznego dnia 15.IV. 1870. - Lwów, 1870. - S. 1-16.
  3. Центральний Державний Історичний Архів України (далі - ЦДІА України) у Львові. - Ф. 146 (Галицьке Намісництво). - Оп. 51а. - Спр. 1030. - Арк. 3 (лист І. Шараневича).

суперечності з Головним Консерватором Галичини В. Дідушицьким, який не погоджувався з планом І. Шараневича і проф. Політехніки В. Захаровича.¹ Він висловив сумніви з приводу компетентності українських учених і запропонував залучити до розкопок у Галичі більш професійну комісію з Кракова. Виникла конфліктна ситуація з грошима, яких без рішення на те Головного Консерватора Сейм не видавав. Ситуацію врятував власник помість Вікно, Товсте і Черніговці на Поділлі В. Федорович, який спонсорував розкопки Галича для Ставропігійського Інституту.²

Польові дослідження Галича тривали протягом 1883-1888-х років і охоплювали 17 моргів поля.³ На підставі відкритих фундаментів церков св. Пантелеймона, св. Спаса,

---

1. Zachariewicz W., Szaraniewicz I. Plan robot podjęć się mający w celu odszukania i bliższego zbadania starodawnych budowli lub innych historycznych pomników w Załukwi, w Haliczu i na Kryłosie // *Przegląd Archeologiczny*. -1883. -Zeszyt II. -S. 36-38.

2. Ваврик В. Исидор Шараневичъ /Сб. статей. -Львов, 1923. -С.83-85.

3. Детальніше про це див.: Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza w roku 1884 i 1885. -Lwów, 1886. -S. 1-9; його ж: Извѣстія о результатахъ изслѣдовательныхъ раскопокъ в рубежахъ древнекняжеского города Галича, предпринятыхъ въ гг. 1886-1887. // *Литературный Сборникъ Галицко-Русской Матицы*. -Львов, 1887. -С. 253-259.

монастиря св. Іллі, костела св. Анни, житлових забудов городища А.Петрушевич реконструював стародавнє місто.¹ На вимогу В.Дідушицького у 1884 р. розкопки зупинились і мали бути передані на дальше дослідження Галича краківському вченому Я.Знаменському. Ставропігійський Інститут звернувся за допомогою до відомого київського професора В.Антоновича, який пробув на розкопках усе літо 1885 року, допоміг датувати і систематизувати археологічні знахідки. З його допомогою було визначено 23 предмети кам'яної доби, булава і стріла - бронзового і 17 предметів залізного віків.² Найцікавіші знахідки з Галича експонувались на виставці у залах Львівської технічної школи, де у вересні 1885 р. відбувався археологічний з'їзд, на якому виступив І.Шараневич.³ У супереч намірам В.Дідушицького привласнити цінні археологічні знахідки,

---

1. Петрушевичъ А. О Галичи над Луквою. - Львов. Відбитка з "Вѣстника Народного Дому". - 1883-1884.

2. Памятники галицко-русской старины в изображениях. - Ч.1. Съ прибавленіем списка выкопанных изъ окрестности Днѣстра и долѣшняго Днѣпра, поданныхъ д-ромъ В.Антоновичемъ, проф. университета св. Владимира в Кіевѣ, на краевую археологическую выставку въ сентябрѣ 1885 г., состоявшуюся во Львовѣ. - Львов, 1886. - С. 1-22.

3. Шараневичъ І. Указанія в писаныхъ источникахъ и особенно в документахъ и актахъ до археологическихъ исследованийъ. Речь на археологическомъ сѣздѣ по причине выставки предметовъ с Галича. - Ч.1. - Галич. - Ч.2. - Львов, 1886. - С. 1-35.

після закриття виставки Ставропігійський Інститут домігся права на її перевезення у 1886 р. на вулицю Руську, 3 з нагоди свого трьохсотрічного ювілею.

Протягом 1888-1889 років польові дослідження ставропігійських учених перервалися у зв'язку з проведенням ювілейних урочистостей і підготовки науково-історичних видань, присвячених 300-річному ювілею Львівської Ставропігії. Дослідження відновилися у 1890 р. у Звенигороді за участю В. Антоновича. За свідченням місцевого священика І. Білинкевича тут відкопали великий камінь - залишок фундаменту церкви на городищі.¹

Намагаючись відкрити оповитий легендами Пліснеськ, І. Шараневич розпочав розкопки в селах Чехи і Висоцьке Бродівського повіту, які тривали до 1897 р. У місцевостях "Стогинь" і "Застава" він відкрив два доісторичні поховання, в яких було знайдено предмети з глини, заліза, бронзи, орнаментований посуд, скелети людей.² Розкопки поклали початок вивченню висоцької культури.

У 1897 р. І. Шараневич обійняв посаду Державного Консерватора історичних пам'яток і змушений був

---

1. Максимчук І. Нарис історії роду Петрушевичів. - Чикаго, 1967. - С. 104.

2. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України). - Ф.77 (А. Петрушевич). - Спр. 515/п.13.

припинити розкопки за браком на те часу.¹

Археологічні дослідження Ставропігійського Інституту експонувалися на виставках у Коломиї (1880), Тернополі (1884), Львові (1861, 1885, 1888-1889). Виставка у Львові переросла у Ставропігійський музей.² Представлені в його експозиції археологічні пам'ятки були науково опрацьовані і каталогізовані³ з урахуванням і вивченням досвіду Археографічного Інституту в Петербурзі, музеїв Оссолінських і Дідушицьких та Державного Промислового у Львові.

Через контакти з російськими вченими члени Ставропігійського Інституту добре були обізнані з археологічними дослідженнями в Росії. А.Петрушевич брав

---

1. ЦДІАУ у Львові. -Ф.408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат). -Оп. 1. -Спр. 1190.- Арк. 1-8 (Звіт І.Шараневича про розкопки в Бродівському повіті); ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України. -Ф. 170 (І.Шараневич). -Спр. 7/п.1 (нотатки про розкопки).

2. Детальніше про це див.: Шараневичъ И. Отчетъ из археологическо-библиографической выставки в Ставропигийском Институтѣ, открытой 28 сентября (10 октября) 1888 г. закрытой 16 (28) февраля 1889 г., и опись фотографій снятых предметов той же выставки.- Львов, 1889 (99с.).

3. Шараневичъ И. Каталог археологическо-библиографической выставки в Ставропигийском Институте во Львовѣ, открытой дня 10 октября 1888 г., а имѣющей быти закрытою 12 енуарія 1899 г. по истеченіи. -Львов, 1884. -С. 1-96; Петрушевич А. Каталог

участь в археологічних розкопках Володимира-Волинського¹ та Ольвії.²

Отже, археологічні дослідження Ставропігійського Інституту в 70-90-х роках ХІХ ст. впливали з цілісної програми вивчення давньоруської історії. В доробку його вчених - польові дослідження давньоруських городищ, наукове опрацювання пам'яток матеріальної культури і влаштування музейних експозицій. Багато що з цього втратило своє значення через ґрунтовніші науково-археологічні дослідження пізнішого періоду. Але, за визначенням професора Я.Пастернака, А.Петрушевич і І.Шараневич є "піонерами у ділянці археології в Галичині".³

церковно-славянских рукописей и старопечатных книг кирилловского письма, находящихся на археологическо-библиографической выставке въ Ставропигийском заведении. - Львов, 1888. - С. 1-52; Шараневичъ И. Каталог археологическо-артистичных предметов, церковно-славянских рукописей и старопечатных книг кирилловского письма, находящихся в музее Ставропигийского института на дне 1/13 марта 1890 г. - Львов, 1890. - С. 1-40.

1. ЦДІАУ у Львові. -Ф.765 (А.Петрушевич). -Спр. 10. -Арк. 1-63 (нотатки про розкопки Володимира-Волинського).

2. Там же. -Спр. 13. -Арк. 1-6 (нотатки про розкопки Ольвії).

3. Пастернак Я. Ті, що розкрили підземний архів України //Терем. -Детройт, 1962. -№1. -С.21.